

Terorismul ca amenințare mereu actuală

dr.Nicolae DOLGHIN

Ultimele luni au fost dominate de acțiunile coaliției împotriva regimului de la Bagdad și de evoluțiile politice internaționale din jurul Irakului. Pe bună dreptate, deoarece o astfel de criză nu credem că a mai existat în istoria ONU și NATO. S-a creat astfel impresia că operațiile antiteroriste la nivel global nu mai constituie o prioritate a comunității mondiale deoarece nici noua coaliție n-a mai avut reprezentativitatea celei antiteroriste și nici nu s-a căutat o legătură convingătoare între terorism și fostul regim Saddam.

Din fericire, dezbaterile legate de intervenția americano-engleză nu au afectat până acum eficiența operațiilor antiteroriste și nici coeziunea coaliției constituite după 11 septembrie 2001. Probabil că cel mai bun argument îl constituie succesele împotriva terorismului, obținute în Afghanistan și în alte zone ale lumii, aproximativ în aceeași perioadă în care se derulau evenimentele legate de Irak.

Este un lucru care inspiră încredere pentru viitor deoarece terorismul va rămâne una din principalele amenințări pentru stabilitatea lumii, iar lupta împotriva sa nu va avea succes decât prin eforturi comune, multidimensionale, ale tuturor statelor lumii. Este greu de crezut că fenomenul va putea fi stins vreodată definitiv, precum un război obișnuit, ori o epidemie gravă. Raporturile învingător-învins vor avea altă natură, iar spațiul și timpul în care ele se manifestă se vor exprima în indicatori mult mai relativi și delicați. Învingătorul va avea statut de învingător pentru o situație concretă, cu instrumente adecvate pentru ea și se va afla în această poziție până la apariția altei situații în care posibili teroriști vor folosi mijloace și procedee inedite, imposibil de supus controlului internațional, precum mijloacele de susținere a violenței armate, de exemplu.

Mai mult, istoria recentă ne oferă și generoase exemple de filosofii și atitudini teroriste care au avut finalitățile ori consecințele politice urmărite de atentatori, chiar dacă lumea democratică refuză dialogul cu ei. Nu trebuie să facem eforturi de memorie pentru a ne reaminti că, nu cu prea mult timp în urmă, OEP era asociată cu terorismul de către actori politici care astăzi poartă cu ea dialoguri cât se poate de consistente. Tot manevrând între suspiciunea de terorism și dialogul politic, OEP se află acum mai aproape decât oricând de obiectivul său strategic - crearea unui stat palestinian. De asemenea, este greu de crezut că organizatorii atentatelor de la 11 septembrie și-au închipuit că vor reuși să distrugă SUA ori să le provoace o criză majoră, cel puțin. Nu-i putem bănui că au fost atât de rupți de realitate. În afară de uciderea unor oameni nevinovați și de câteva disfuncționalități economice și financiare nu au reușit altceva. Totuși, la nivel global au provocat accelerarea unor procese ale căror prime victime par a fi aceleași ONU și NATO. Ce ne face să credem că nu acestea au fost obiectivele politice urmărite de organizația Al-Qaeda care, pe-acolo pe unde este ascunsă, își freacă satisfăcută mâinile?

Intransigența comunității internaționale față de rețelele teroriste și infrastructura lor, măsurile adoptate la nivel global, spectrul impunerii unor sancțiuni grave, inclusiv de natură militară, împotriva statelor bănuite că ar încuraja terorismul își vor etala rezultatele imediate în diminuarea pe termen scurt a frecvenței, ariei de răspândire a acțiunilor teroriste și consecințelor acestora. Pe termen lung, însă, amenințarea rămâne, cu forme de manifestare mult mai perfide, dar și cu consecințe greu de bănuț pentru că însăși societatea în care trăim oferă oportunități multiple.

Globalizarea este una dintre ele. Este un proces în care circulația oamenilor, ideilor, informațiilor, serviciilor, bunurilor și finanțelor se produce cu viteze nemaîntâlnite, contribuind hotărâtor la integrarea economică și răspândirea prosperității. A favorizat ridicarea calității vieții, diseminarea înaltelor tehnologii și promovarea libertăților omului, făcând accesibile alternative optimiste la realități existente. Globalizarea dispune de potențialul necesar unei lumi mai bune și fără îndoială integrarea într-o economie mondială și deschiderea către alte culturi asigură cele mai directe căi spre securitate globală și pace mondială. Este suficient să analizăm contribuția altor valuri din istorie ale globalizării la progresul omenirii. Există istorici care afirmă că, probabil, secolul al XIX-lea a fost unul mult mai globalizat pentru simplul motiv că nu existau pașapoarte. În mod sigur însă secolul al XIX-lea a fost unul care a revoluționat terorismul.

Totuși, în lumea reală de astăzi continuă să existe destule bariere în circulația forței de muncă și capitalului, în desfășurarea comerțului liber, suficiente inegalități în standardele de viață și accesul la realizările științei. Dar mai ales există peste 1,2 miliarde oameni care trăiesc cu mai puțin de 1 USD pe zi. Sunt realități care demonstrează că globalizarea are și aspecte negative, că există state și comunități sociale asupra cărora se răsfrâng și alte efecte: costuri ridicate ale transformărilor economice rapide, pierderea controlului local asupra politicilor economice, dispariția unor întregi sisteme industriale, dezechilibrări ale unor comunități tradiționale ș.a.

Desigur, nici părțile luminate nici cele întunecate ale globalizării nu generează în mod inevitabil terorism, însă cu certitudine creează și mențin condiții favorabile nu doar pentru acțiuni teroriste individuale, ci chiar pentru elaborarea și susținerea unor strategii pentru operații teroriste destabilizatoare. Oportunitățile oferite de globalizare permit proiecția acestor strategii oriunde în lume, asigurarea resurselor, logisticii și conducerii fără eforturi deosebite. Nu mai este cazul să amintim că pe Internet se poate afla aproape totul despre aproape orice și acest lucru a fost exploatat de teroriști, dar Internet-ul nu mai poate fi scos din viața noastră, deoarece ar însemna un uriaș pas înapoi. Pe site-ul unei organizații teroriste modul în care a fost prezentat unul din membrii săi marcanți exprimă sugestiv rolul globalizării pentru terorism: "Născut în Franța, a învățat în Anglia, a fost înmormântat în Cecenia".

Efectele nedorite nu fac decât să scoată în evidență nepuizabilele surse pentru securitate ale globalizării. Orice încercare de limitare a lor nu ar însemna decât un triumf al terorismului. Dar și a-i ignora realitățile părții mai puțin luminoase, a nu identifica și aplica soluțiile eficiente pentru îngrădirea folosirii avantajelor globalizării în scopuri teroriste nu ar reprezenta altceva decât o perpetuare a acestei amenințări.

Vulnerabilitatea societății moderne la atacuri este un paradox al zilelor noastre, lesne transformabil în oportunități pentru acțiuni teroriste neanticipate. Combinarea capacității în creștere a grupurilor mici de oameni de a distruge cu accentuarea inevitabilă a sensibilităților sistemelor economice și tehnologice poate avea efecte devastatoare mai ales pentru statele cu un înalt nivel al dezvoltării.

Capacitatea în creștere a grupurilor mici de a distruge este generată de progresul în cascadă în domeniul comunicațiilor și procesării informațiilor, de posibilitățile cvasiinfinite de folosire a tehnologiilor și materialelor pe care le considerăm "pașnice" în scopuri distructive, de creșterea preciziei și forței distructive a armelor, dar mai ales de spiritul de autosacrificiu al membrilor micilor grupuri. Practic, acțiunile teroriste de la 11 septembrie au reprezentat o finalitate însumată a acestor factori.

Sistemelor economice și tehnologice ale societății moderne le sunt specifice multe puncte sensibile care le sporesc vulnerabilitatea. Cu cât sistemele sunt mai avansate, cu atât numărul acestora tinde să devină egal cu cel al componentelor sistemelor. Realitatea lor este completată de accentuarea complexității interconexiunilor dintre sisteme și de intensificarea concentrării doar în anumite zone geografice a bogăției, elitei științifice, infrastructurii,

informațiilor etc., percepute tot mai evident ca zone de prosperitate. Acest lucru face ca eventuale acțiuni teroriste în asemenea zone să producă efecte mult mai profunde decât cele vizibile imediat. Ne putem închipui ce ar însemna pentru o societate înalt tehnologizată efectele distructive asupra unor obiective informaționale ori energetice, de a căror stare depind atâtea altele. Asemenea puncte nodale sunt numeroase și nu sunt greu de identificat. Marea provocare rămâne, totuși, răspunsul la întrebarea cum vor putea fi ele protejate fără a afecta dezvoltarea economică și tehnologică și fără a duce către izolaționism.

În sfârșit, neadaptarea legislațiilor naționale și internaționale la natura în schimbare a amenințării teroriste constituie o altă circumstanță care favorizează perpetuarea terorismului. Semnificativ este faptul că nu există încă o definiție general acceptată a terorismului, care să poată fi folosită ca bază juridică pentru dezvoltări ulterioare și reglementări internaționale. Încurajator rămâne însă faptul că după 11 septembrie, când comunitatea internațională a realizat cu uluire cât este de vulnerabilă la amenințarea teroristă, s-a reușit depășirea rapidă a tuturor petelor albe din legislația internațională fără complicațiile birocratice obișnuite. Practic, SUA au constituit în doar câteva zile coaliția globală împotriva terorismului, lumea înțelegând că se află în fața unei lupte îndelungate și cu multe necunoscute.

Este dificil de întocmit un inventar al tuturor problemelor ce ar urma să fie rezolvate prin norme de drept internațional, dar desigur, nu ar putea fi evitate cele legate de circulația oamenilor și banilor, raporturile dintre securitate și democrație, accesul la informații și tehnologii, reglementările juridice referitoare la folosirea forței împotriva terorismului, natura și legile războiului antiterorist, culegerea informațiilor despre terorism, instituțiile abilitate și competențele lor ș.a. Puține vor fi domeniile neatinse și nu trebuie să ne facem iluzii că reglementările vor fi operate curând și cu ușurință. Mai ales acum când se vorbește atât despre viitorul ONU care, cel puțin prin Carta sa, asigură principiile pentru reglementări internaționale. Cu toate acestea, în fața unei amenințări atât de perfide, abordarea colectivă pragmatică a tuturor problemelor terorismului, altfel spus, cooperarea, rămâne singura cale de ținere a sa sub control.

Un asemenea model de abordare a fost oferit lumii imediat după 11 septembrie. În baza Articolului 51 al Cartei ONU care reglementează dreptul la autoapărare, Consiliul Atlanticului de Nord a invocat Articolul 5 al Tratatului de la Washington deoarece unul din membrii alianței a fost victima unui atac armat din exterior. Organizația Statelor Americane a invocat un articol asemănător al Tratatului de la Rio, Australia altul din Tratatul ANZUS. Rusia, China, India și-au oferit sprijinul invocând aceeași Cartă ONU. România, asumându-și obligațiile ce-i revin din parteneriatul cu SUA, a pus imediat la dispoziția coaliției forțe militare, infrastructură și dreptul de survol afirmându-și totodată deplinul sprijin politic. Din păcate, această mobilizare exemplară, în care prin consens s-au găsit soluții la probleme inedite, a reușit după ce răul fusese făcut, a fost o reacție. Dar terorismul constituie acel tip de amenințare în care eforturile comunității internaționale trebuie îndreptate în primul rând asupra descurajării și, în acest scop, orice contribuție este importantă, orice stat poate juca rol decisiv. Doar astfel se va putea diminua considerabil probabilitatea săvârșirii acțiunilor teroriste, ori reduce consecințele lor. Probabil, mecanismele de realizare a securității prin cooperare vor avea un rol decisiv în descurajarea acțiunilor teroriste.

Așa cum securitatea prin cooperare este un proces la nivel mondial ale cărui obiective pot fi atinse numai cu condiția ca state ori grupuri de state să nu se simtă amenințate, tot așa succesul cooperării antiteroriste este posibil dacă popoare, ori comunități etnice, sociale, religioase nu o simt îndreptată împotriva lor. Fără prea multe eforturi ne putem imagina cum ar fi fost interpretate într-o bună parte a lumii acțiunile coaliției antiteroriste dacă statele musulmane ar fi refuzat să participe la ea și câtă destabilizare ar fi putut provoca o asemenea atitudine.

Cooperarea rămâne singurul instrument care face posibilă depășirea rapidă a unor momente delicate cum ar fi cele referitoare la folosirea forței în acțiunile antiteroriste și care întotdeauna va naște dezbateri politice. O rapidă analiză a acțiunilor teroriste de anvergură va releva că rareori s-a recurs de două ori la același plan de acțiune. Putem presupune că, în viitor, terorismul, caracterizat îndeosebi prin neanticipare, nu va mai oferi argumente tot atât de convingătoare pentru a justifica recurgerea la forță cum a fost cazul la 11 septembrie. Într-o asemenea situație doar prin eforturi colective direcționate se va putea răspunde imediat, fără riscul de a amâna la nesfârșit aflarea răspunsurilor la întrebări de genul: În ce condiții un stat poate reacționa cu forța armată la terorism? Împotriva cui? Cum? Când? Care va fi intensitatea reacției? Dacă atunci când este vorba despre terorismul intern răspunsurile la aceste întrebări se găsesc lesne în legislația fiecărui stat, în cazul terorismului internațional lucrurile sunt mai complicate, răspunsurile fiind mai curând negociate.

Tot în acest mod se vor putea oferi răspunsuri la întrebările legate de participarea armatelor la operațiile antiteroriste. De regulă, competențele legate de acest domeniu sunt atribuite în toate statele democratice poliției și serviciilor speciale. Au intrat deja în discursul obișnuit afirmațiile că armatele vor fi implicate numai atunci când instituțiile amintite sunt depășite. Numai că toate problemele legate de participarea armatelor la operațiile antiteroriste trebuie bine normate în legile naționale și reglementările internaționale. Nu știm dacă o eventuală acțiune teroristă din viitor va întruni în mod convingător caracteristicile unei agresiuni, așa cum s-a întâmplat la 11 septembrie. Evidența agresiunii în acel caz, legăturile nedisimulate dintre terorism și regimul taliban aflat la conducerea unui stat au facilitat depășirea rapidă, fără complicații procedurale, a detaliilor legate de folosirea portavioanelor, aviației strategice, artileriei și tancurilor.

Ce se va întâmpla dacă din punctul de vedere al legilor naționale și dreptului internațional lucrurile nu vor fi atât de clare? Armatele se adaptează la evoluțiile mediului de securitate, își creează cele mai potrivite structuri pentru a reacționa adecvat la noile riscuri și amenințări, inclusiv la terorism. Dar există încă multe probleme care din punct de vedere juridic nu sunt lămurite, în special cele legate de intensitatea riposteii. Clarificările vor fi posibile tot prin cooperare și se impun din cel puțin două motive. Primul: cvasitotalitatea armatelor lumii se află în profunde procese de transformare și de pregătire pentru îndeplinirea de misiuni noi, inclusiv împotriva terorismului, dar operaționalizarea structurilor armatelor pentru a le îndeplini trebuie corect motivată și reglementată juridic. Al doilea: prezența unor armate în anumite zone ale lumii nu trebuie să creeze sentimentul amenințării în statele limitrofe, iar în cazul acțiunilor interne, folosirea armatei să nu fie percepută ca o limitare a practicilor democratice. Forțând puțin lucrurile, am putea considera că teroriștii vor interpreta drept victorie a lor implicarea armatelor în acțiunile antiteroriste, chiar dacă le vom numi războaie antiteroriste. Acest lucru ar putea să-i încurajeze. Iată de ce, pentru a nu le oferi asemenea satisfacții, momentul, regulile de acțiune, durata și intensitatea folosirii structurilor armatelor în asemenea cazuri trebuie să fie clare și să nu ofere posibilitatea altor interpretări.

În sfârșit, doar cooperarea reală asigură succesul acțiunilor de combatere a cauzelor care generează terorismul, a surselor și resurselor acestuia, a mecanismelor societății moderne care permit organizarea acțiunilor teroriste. În lumea reală a diversităților, cum a fost ea întotdeauna, și nu avem motive să credem că va fi vreodată altfel, este relativ ușor să motivezi folosirea violenței accentuând diferențele. Există totuși în toate civilizațiile valori comune. Una dintre acestea ar fi dorința individului de a trăi în securitate, oriunde s-ar afla. Acesta ar putea constitui premisa pentru coagularea cooperării globale împotriva terorismului.

Vă mulțumesc.